

СЪВЕТСКАТА ПУБЛИЦИСТИЧНА МИСЪЛ И ХУДОЖЕСТВЕНАТА ПУБЛИЦИСТИКА НА ЛЮДМИЛ СТОЯНОВ ДО 1944 ГОДИНА

ВИОЛЕТА КУНЕВА

Творческата дейност на видния писател-хуманист и интернационалист Людмил Стоянов представлява доста интересна и значителна страница в историята на българската литература. Затова напълно естествено е, че изследването на неговото творчество е предмет на юбилейни научни сборници¹, научни студии², критико-биографични очерци³, обзорни статии⁴. Авторите са се стремили да създадат една обща картина на творческото и гражданското поведение на Людмил Стоянов или детайлно са анализирали отделни етапи от неговото художествено развитие. Изследователите и критиците, разбира се, отбелязват и ролята, и мястото на неговата публицистика в литературното му дело още през 1949 г.⁵, но едва през началото на 60-те години по този въпрос се забелязва един оправдано повишен интерес на българските учени⁶. В това отношение се откроява изследването на Г. Димов „Плодотворен и поучителен творчески път“ — обширен предговор към книгата „Людмил Стоянов — Избрани творби“, излязла от печат в издателство „Български писател“ през 1978 г. С пълно право авторът подчертава, че днес никой изследвач на литературното ни развитие не би могъл да отгине публицистичната дейност на Л. Стоянов, тъй като от нея се открояват размислите на един неспокоен ум, вълненията на една будна гражданска съвест, диренията на един войнствуващ хуманист, синтезирал в себе си много от съдържанието и тенденциите на епохата⁷ (разр. м. — В. К.).

Поставяйки небелязана проблем в сравнителен план, в настоящата работа се прави опит за проследяване върху историко-типологическа основа на сложния и многопосочен процес на творческото въздействие на съветската публицистична мисъл върху публицистиката на Людмил Стоянов, като в известна степен се акцентува върху неговото творчество, създадено до 1944 г. Освен това авторът има за задача да конкретизира въпроса и да осветли една от страните му, а именно: идейно-художественото въздействие на литературно-критическите статии на Максим Горки и военната публицистика на Иля Еренбург (1936—1941). И още в самото начало се налага да направим уговорката, че в този доста сложен процес не съвсем последна роля играят философско-етичните и психологически моменти на „привличане“ и „отблъскване“, оказващи определено влияние както върху идейните и художествени търсения на творческата личност, така и върху цялостното

¹ Сб. Людмил Стоянов. С., 1949; сб. Людмил Стоянов. Изследвания и статии за творчеството му. С., 1961.

² П. З а р е в. Л. Стоянов. — Панорама на българската литература. Т. 4. С., 1973.

³ К. З и д а р о в. Л. Стоянов. С., 1958; Д. М а р к о в. Л. Стоянов. — Болгарская литература наших дней. М., 1969.

⁴ П. Д и н е к о в. Поетът Людмил Стоянов. Предговор. — Поетичен живопис. С., 1968; В. С л ы д и е в. Л. Стоянов. Предговор. — Избранное. М., 1953; Д. Б. М и т о в. Л. Стоянов. Предговор. — Избрани творби. С., 1948.

⁵ А. Л. Л и к о в. Публицистът. — Юбилеен сборник. С., 1949.

⁶ Г. Д и м о в. 50 години служба на литературата и културата. — Сб. Л. Стоянов за литературата, изкуството и културата. С., 1959; сб. Л. Стоянов. Изследвания и статии за творчеството му. С., 1961.

⁷ Г. Д и м о в. Плодотворен и поучителен творчески път. — Избрани творби. С., 1978, с. 29

й развитие. Ето защо принципиално важно значение придобива изследването на онази част от личните и творческите контакти на Л. Стоянов именно с тези представители на съветската литература, които напомнят, и то доста осезателно, за начина да се пише не само злободневно, но и с особено подчертан публицистичен нерв. Определен интерес представляват и конкретните съпоставки с някои от творбите им, защото само по такъв начин на практика най-убедително се налага красноречиво признанието на самия Людмил Стоянов: „Влиянието на съветската литература — аз бих казал, е преобладаващо у мене — и в идейно, и в художествено отношение. Почти изцяло и в поезията, и в прозата, и в другите жанрове, особено в публицистиката, това влияние е дълбоко, безспорно“⁸ (разр. — В. К.).

Първите публицистични опити⁹ на Людмил Стоянов датират от 1910 година. От тях лъха най-вече една пасивна съзерцателност, смътна символика и известна примитивност на сужденията. И въпреки наличието на определени прозрения¹⁰ обществената позиция на автора през това десетилетие си остава не съвсем ясна и стабилна.

По-късно самата действителност, наситена с ужасния трагизъм на събитията от Първата империалистическа война и величествената победа на Великата Октомврийска социалистическа революция, изиграва решителна роля в идейно-творческата еволюция на Людмил Стоянов. Във връзка с това той подчертава: „... след войната. . . видях, че от света на фикциите и химерите, на поетическото бохемство и романтическия кретенизъм, че от върха на „култата от словена кост“ съм попаднал в дебрите на една сурова и неумолима действителност“¹¹ (разр. — В. К.).

Именно тук се налага да отбележим, че едва след поражението на Септемврийското въстание през 1923 г. настъпва окончателният прелом в идейните възгледи на Л. Стоянов, което фактически се отразява и на неговите естетически концепции¹². Самият писател изповядва, че „тогава започнах да опростявам нещата: да снимам една по една лъжливите маски на „културата“, да събличам от себе си износените ризи на „идеализма“ и на „божественото вдъхновение“, за да стигна до нещо положително и непреходно — истината“¹³.

Спирам се по-подробно на тези ярки моменти от идейно-творческата еволюция на Людмил Стоянов, защото те очертават най-пълно моралната сила, съдържаща се както в неговите дълбоко искрени признания, така и в творчеството му през тези години, защото именно те уплътняват най-същественото и най-характерното за неговата личност — всеотдайната му привързаност към изкуството на правдата, без което не бихме си обяснили и неговото борбеско начало. И може би тази всеотдайност, която е пример на гражданска доблест и психическа издръжливост, е първопричината за ориентацията на Л. Стоянов към оперативен действия жанр на публицистиката.

Може да се предполага, че тази ориентация в известна степен стимулира и общественополезната дейност на Людмил Стоянов*. Тогава той отправя своя поглед към конкретното състояние на българското изкуство¹⁴ и неговите мисли са вече поднесени в един по-изкристализиран вид. Те вече не представляват догадки, а имат стойност на твърдения, изказани с голяма вътрешна убеденост. Авторът изнася поредица от факти, които показват, че съществува задръжка в творческото развитие напред. Отгук, от това сериозно изходно начало, той осмисля своите наблюдения и прави заключението, от което се излъчва една голяма гражданска ангажираност, а именно: изкуството у нас не може успешно да се развива при съществуващите условия и при съществуващата обществено-политическа обстановка.

По такъв начин Л. Стоянов съвсем определено изразява предпочитания към изкуството, което обогатява човека с истини за живота и подхранва нравствена устойчивост. И това е особено

⁸ Л. Стоянов. Народ и писател. Литер. и общ. статии. С., 1961, с. 21.

⁹ Л. Стоянов. Похвала на бездействието. — Пряпорец, 1910, бр. 202.

¹⁰ Л. Стоянов. Политически афоризми. — Пряпорец, 1910, бр. 240.

¹¹ Л. Стоянов. Малко автобиография. — Л. Стоянов за литературата, изкуството и културата. С., 1959, с. 622.

¹² Вж. П. Зарев. Творческият път на Л. Стоянов. — Л. Стоянов. Изследвания и статии за творчеството му. С., 1961, с. 11.

¹³ Л. Стоянов. За литературата, изкуството и културата. С., 1959, с. 7.

* В-к „Знаме“, год. III, бр. 267 от 26 ноември 1926 г. — в хрониката се съобщава съставът на секретариата на Обществото на драматичните писатели и театрални дейци в България: „Иван Грозев, д-р М. Тихов, Константин Сагаев, Константин Муцафов и Л. Стоянов“.

¹⁴ Вж. Л. Стоянов. Театър и публика. — Литер. новини, 1928, бр. 23.

силно изявено в литературно-критическата му дейност от 30-те години, когато той се бори за преустройство на обществения живот, за нов социален строй, против войната и фашизма, за щастливото бъдеще на народ и Родина. В този аспект на първо място най-показателни са прогресивните литературни и културно-обществени издания, които излизат под негово ръководство и съредаторство през този период. Тук можем да посочим „Преглед на антивоенното движение“ (1932—1933), „Щит“ (1933—1934), „Литературен преглед“ (1934—1935), „Кормило“ (1935—1936) и „Брод“ (1936). На второ — това е самата публицистика на Л. Стоянов, която има една твърде широка тематика. В повечето случаи във всяка от своите публицистични статии Л. Стоянов осветлява най-острите проблеми на съвременността, като се обръща и към въпросите на културата, на изкуството и на философията, и на международната политика, и на социалистическото строителство. Но най-много той акцентува вниманието на читателя върху борбата на човека против империалистическата реакция и налудничавите фашистки планове за постигане световно господство и разпалване на нова война. Тук се открояват статите, писани в периода от 1929 до 1936 година, а именно: „Култура и политика“, „Идените като социална опасност“, „Вълците дирят мъгливо време“, „Защо искам да емигрирам“, „Диктаторът“, „Окован народ“, „Под стълбен похлупак“ и др.

Освен това — което е принципно важно — Л. Стоянов борави едва ли не с всички познати жанрове на литературната публицистика, като се започне от полемичната статия и се стигне до литературния портрет. Освен това — което е принципно важно — той пише рецензии и обществено-политически статии, разработвайки с еднаква страст проблеми както на българската, така и на чуждите литератури. Но неговият интерес се насочва предимно към руската и особено съветската литература. За последното свидетелствува и една статия на Л. Стоянов, запазена в архивната ръкописна сбирка¹⁵ на БАН и озаглавена „Нови преводи на съветски писатели в България“. В нея авторът подчертава, че „влиянето на съветската литература в България е било винаги силно“ и че „съветските писатели са упражнили и упражняват върху българската литература същото, ако не и по-голямо влияние, отколкото на руските класици“.

За това влияние, което е оказал Максим Горки лично върху него, Людмил Стоянов пише в едно свое писмо до Ст. Каракозов от 14. III. 1947 г.: „Като велик учител на живота, той ми посочи пътя като писател и човек, съзнателния творчески път за по-добро бъдеще на човечеството. . . Няма по-значителен момент в моя живот, момент на творческо колебание или решение, в който да не съм прибегвал за съвет към една или друга книга на М. Горки.“¹⁶

Според признанието на Л. Стоянов неговият интерес към М. Горки се насочва още през 20-те години. Една година по-късно по повод известие за тежкото здравословно състояние на Максим Горки Л. Стоянов публикува нова статия, озаглавена „Пътят на Максим Горки“, където рисува вече една значително по-широка картина на Горкиевото влияние върху съвременния литературен процес.

Л. Стоянов изтъква на преден план като най-важна характерна особеност на М. Горки неговата обществена ангажираност спрямо живота и борбата на руския народ. Именно тази ангажираност, проявена както в живота, така и в творческия план, уточнява координатите на сходство и близост с великия писател, утвърждава възможността за едно сериозно литературно въздействие — многопосочно и продължително в разностранната творческа дейност на Л. Стоянов.

Съвременната българска критика отбелязва, че Л. Стоянов е „увлечен от страстния темперамент на Горки“, от „омразата към всичко антикултурно и нечовешко, към насилено и лъжата“, от „вярата му в тържеството на разума и човешката справедливост“¹⁷. Присъединявайки се към твърдението на проф. Цветков, че „близостта на двамата писатели е очевидна“¹⁸, ние ще се опитаме да покажем тази близост чрез някои типологически съпоставки и конкретен фактически материал от публицистиката на двамата писатели, където могат да се намерят не само съзвучни интонации, но и едно решително въздействие на художествения опит на съветската публицистична мисъл.

¹⁵ Вж. по-подробно В. К у н е в а. Литературен архив (Людмил Стоянов и Иля Еренбург). — Пламък, 1978, № 2.

¹⁶ Цитатът е даден от книгата на Г. К о н с т а н т и н о в. Нашите учители. С., 1959, 264—265.

¹⁷ Максим Горки. Съвременни образи. — Нова литература, 1935.

¹⁸ И в. Ц в е т к о в. Горки и българската литература. С., 1980, с. 229.

Именно от тая гледна точка, от органическия синтез на националния и интернационалния аспект, а също така имайки предвид помощта, която се оказва в укрепването на социалистическия реализъм в българската литература, съобразно нашите условия и потребности, ще направим опит да разкрием координатите на това идейно-художествено въздействие на Горкиевата публицистика върху публицистическото творчество на Л. Стоянов.

Идейно-художественото въздействие на публицистиката на М. Горки трябва да се търси предимно в силата на социално-историческото обобщение, което разкрива смисъла на фактите така, че зад тях читателят вижда законите на общественото развитие, хода на историята. И друго — ясно личи, че тези глобални обобщения в публицистиката на великия писател винаги се градят върху един здрав фундамент, на една солидна основа от фактически материал.

Статии, които илюстрират наличието на подобни глобални обобщения, построени върху определен фактически материал, са следните: „Беседа на запаята“ (1930), „За литературата“ (1931), „С кого сте вие, майстори на културата“ (1932) и др.

Трябва да подчертаем, че се забелязва една характерна особеност в Горкиевата публицистика, а именно: авторът най-често взема за изходно начало конкретен факт, а след това поставя за разрешение проблемите от общонародно или от общочовешко значение. Например статията „Съветска Русия и народите на света“.

Едва след поставянето на горепосоченото събитие за основа на статията М. Горки с оглед към оная тенденция, която е определяща за неговата публицистика — да се пише злободневно, с публицистичен нерв, — тогава пристъпва към социално-историческо обобщение.

Ще си позволим да направим една най-бегла съпоставка между статията „Из предговора към книгата на Луис Локнер „Хенри Форд и неговият „кораб на мира“ на М. Горки и „Против фашистката диктатура в България“ на Л. Стоянов. Още от самото начало М. Горки задава конкретен въпрос, след което акцентува върху разрешението на проблемите от общочовешки характер: „Как може да допуснете вие, роденият от Вас човек да се унижи до звяр, до хищник, до убиец? . . .

Майки! Жените! Вие имате думата, на Вас принадлежи правото да създавате закони“¹⁶ (разр. — В. К.).

Интересното е, че Л. Стоянов също започва своята статия „Против фашистката диктатура“ с въпроса: „Какво представлява наистина българският фашизъм, който вече дванадесет години разпъва нашата страна на кръст“²⁰ И веднага след това поднася на читателя една поредица от факти, която в крайна сметка представя голямата въздействаща сила на неговите социално-исторически обобщения.

Направените бегли съпоставки между глобалните обобщения и конкретните въпроси — начало на статиите на М. Горки и Л. Стоянов, показват недвусмислено, че историческият оптимизъм, бодрният патос на борческото начало, силните образи, вникването в същностния смисъл на събитията, новият поглед към живота — всичко това се създава у Л. Стоянов и под мощното въздействие и обаяние на Максим Горки, чието творчество той е познавал и е следял с интерес и увлечение. Ето защо би могло да се предположи, че горепосочените типологични съпоставки на статиите на М. Горки и Л. Стоянов, писани почти по едно и също време, но при различни жизнени обстоятелства и различни исторически условия, в известна степен показват не само наличието на едно идейно-естетическо въздействие на Горкиевото творчество върху това на Л. Стоянов, но и чертаят един по-широк терен на конкретно влияние в творчески план, в самата практика на художник, дошло преди всичко чрез съзнателно и несъзнателно възприетите внушения от великия руски писател Максим Горки.

В подкрепа на тази теза ще си позволим да отбележим, че в публицистиката на Горки заеманата от него позиция като автор е винаги твърда и непримирима. В този аспект особено силно се откроява статията му „За буржоазната преса“²¹, публикувана през 1930 г.

Ако обрнем внимание на статията на Л. Стоянов „Щастие за всички“, ще видим, че тя също респектира читателя с една изключителна безкомпромисност в авторовата позиция. Той пише:

¹⁶ Пак там.

²⁰ М. Горки. Съветска Русия и народите на света, за мира и демокрацията. С., 1952, с. 44.

²¹ М. Горки. Из предговора към книгата на Луис Пол Локнер „Хенри Форд и неговият „кораб на мира“. — За мира и демокрацията. С., 1952, 48—49.

„Ония, които боравят с „идеи“, забравят, че животът като „идея“ има една съществена предпоставка: да се познае като реалност. За обикновения човек той се състои от две неща: деца и хляб.“²²

Ясно е, че авторът има вече здрав, сигурен критерий за живота, действителната политика, за епохалните събития на века. И за това немалка е заслугата на творчеството на М. Горки. Именно тук се налага да си припомним признанието на Л. Стоянов: „Няма по-значителен момент в моя живот, момент на творческо колебание или решение, в който да не съм прибегнал за съвет към една или друга книга на М. Горки.“²³

Една от най-силните страни на Л. Стоянов-публициста е неговата страстна лиричност, възприемането на историята чрез индивидуалното, личното чувство. В това отношение неговото публицистично творчество се приближава до публицистиката на съветския писател Иля Еренбург, с когото се запознава през 1935 г. на Международния конгрес за защита на културата в Париж. Но може да се предполага, че интересът на Л. Стоянов към Иля Еренбург се проявява значително по-рано, през втората половина на 20-те години, когато за първи път името на Иля Еренбург прозвучава в нашата преса: вестник „Наковалия“ (1926, № 41) препечатва от „Монд“ статията на В. Серж „Новата руска литература и революцията“, където в редицата на пролетарските писатели се посочва името на Иля Еренбург. По същото време в РЛФ (№ 73) е отпечатана и статията на Ангел Тодоров в защита на съветския писател Иля Еренбург, осмелил се да публикува във френския „Монд“ и немския „Дас тагебух“ изобличителната статия „Кървавата експлоатация в Злин“.

За трайния интерес на Л. Стоянов към Иля Еренбург известни доказателства ни дава и периодическият печат от прогресивните литературни и културно-обществени издания, особено в началото на 30-те години. Така например в „Щит“ (1933—1934), в брой № 7 е поместено есето на Иля Еренбург „И все пак тя се върти“, където съветският писател откровено, с много болка разказва за своя сложен и противоречив път на творческо развитие: от заблудите на буржоазния декаданс до реалистичното изкуство на XX век.

В брой № 18 на „Щит“, пак с активното съдействие на Л. Стоянов, е публикуван очеркът „За умерения социален климат“ на Иля Еренбург и откъс от книгата му „Моят Париж“, която показва на читателя и другия Париж: с трагичната мизерия и затлъстялото благополучие, с хлявото детство и тъжната старост, с бездомните скитници и търговията на битпазара, със затвора за непълнолетни. Наред с това е отразено и отношението на писателя към литературата на Франция. Подчертавайки богатството на френската реалистична мисъл, Иля Еренбург воюва против естетските лутания на някои съвременни буржоазни писатели. В бр. 23 на „Щит“ е публикувана отново със съдействието на Людмил Стоянов рецензията на Иля Еренбург за романа „Човешкото положение“ на Андре Малро, който по това време е на революционни позиции и чийто роман е удостоен през 1933 година с премията Гонкур. Рецензията дава възможност на автора да обясни от позициите на марксизма-ленинизма значението на книгата, решително отхвърляйки твърденията на буржоазните естети, че „революцията в книгата е само случаен екзотизъм“. Достойнствата на произведението Иля Еренбург вижда преди всичко в това, че макар „постъпките на героя-комунист да са праволинейни и точни, то неговите чувства са сложни“ и по този начин „Малро сякаш отговаря на тези, които ни обвиняват в примитивизъм, в опростяване на човешкото начало“.

От изложеното дотук, а също така от материалите към ръкописната сбирка на Л. Стоянов от личния му архив²⁴, съхраняван в БАН, от неговия дневник „Съвременна Европа“ (1936) и книгата „Моите срещи“ (1938) може да се направи изводът, че това е една дружба, родена в суровите години на испанската епопея, захранена от чувството за отговорност пред народ и Родина, пред историята на човечеството, от един висок хуманен стремеж да се реагира на тревожните проблеми на своето време, като се води неуморна и страстна борба против войната, за мир в целия свят.

За тази дружба в известна степен допринася и обстоятелството, че и двамата е трябвало да се преборят с почти еднакви идейни заблуждения, да разкритикуват ранното си творчество и да тръгнат решително по пътя на новия творчески метод — социалистическия реализъм. Разбира се, именно новата ориентация през 30-те години открива и пред Иля Еренбург, и пред Людмил Стоянов

²² Л. Стоянов. Против фашистката диктатура. — Л. Стоянов за литературата, изкуството и културата. С., 1959, с. 618.

²³ М. Горки. За буржоазната преса. — За мира и демокрацията. С., 1952, с. 91.

²⁴ Л. Стоянов. Щастие за всички. — Л. Стоянов за литературата, изкуството и културата. С., 1959, с. 621.

нови, необозрими възможности за творчество, за заълбочаване на тяхното художествено майсторство.

Тук следва да отбележим, че голямата въздействаща сила на Иля Еренбург като публицист Л. Стоянов²⁵ вижда в своеобразието на жанра, който той използва. Той дава едно оригинално и точно определение на публицистичната палитра на Еренбург — хармонично съчетание на политическото есе и лирическият очерк, едно диалектическо единство, където „чрез натрупване на факти и мисли, чрез съпоставяне на противоположности, достига до такъв резултат, при който читателят е убеден логично и емоционално“²⁶. В този аспект представлява интерес кореспонденцията на Еренбург „Изход“, която завършва испанския цикъл от неговата публицистика (1936—1939).

В личния архив на Л. Стоянов можем да открием следната оценка, дадена в статията „Нови преводи на съветски писатели в България“ (1936 г.): „В 1931 г. той (Еренбург) написа от лично опознаване своята „Испания“ — жестока и правдива присъда, която — по свидетелство на испанци — е била публично изгаряна от привържениците на Хил Роблес преди гражданската война...“

Л. Стоянов в „Тази среща не е последна“ (1937) също описва Мадрид, като развива идеята на Еренбург, която е близка до Горкиевото разбиране на хуманизма²⁷. Любова към човека е активно чувство, чувство, включващо и омразата „към всичко онова, което кара хората да страдат, към всички, които живеят за сметка на страданията на стотици милиони хора“ — И. Еренбург и Л. Стоянов остават верни на завета на М. Горки.

По мнению на съветската критика „една от най-силните страни на публициста Еренбург е неговата страстна лиричност, възприемането на историята чрез личното индивидуално чувство“²⁸. В това отношение особено активна роля играят използваните от писателя лирични отстъпления, чийто характер често пъти е не само възвишен, но понякога нюансира в една традиционна риторичност, която помага да се предадат най-точно и вярно чувствата и мислите на народа. В потвърждение можем да посочим статията „Душа народа“, където Еренбург е отделил особено място на лиричните отстъпления. Той пише: „Но има книга, написана на неразбираем за него език: това е душата на нашия народ. Велика дума! Тя е във всяка руска дума, във всеки поглед, във всяка тревичка... Тя е във всеки изстрел на руската винтовка!“

Л. Стоянов в статията „Тази среща не е последна“ (1937) също използва лиричните отстъпления²⁹, като едно силно въздействащо средство за най-добър показ на „героизма и величието на испанския народ“. Но трябва да отбележим, че характерът на тези отстъпления приглеждава известни отличителни белези, специфични за творческата палитра на самия Л. Стоянов, или по-точно казано, съществува известна разлика в сравнение с лиричните отстъпления в публицистиката на Еренбург.

Самата практика налага една необходимост от аргументирана конкретизация преди всичко на същността на тези лирични отстъпления, използвани както в публицистиката на Л. Стоянов, така и в публицистиката на И. Еренбург. И двамата писатели, разкривайки онези назрели проблеми, които самото обществено развитие поставя, подбират и подходящо по социален смисъл и съдържание лирично отстъпление, което обаче по своята форма е различно за всеки един от тях. На първо място трябва да отбележим факта, че в лиричните отстъпления на Л. Стоянов не се чувства в такава степен патетичният тон и даже като че ли на места стремежът към възвишената диалектика е значително по-умерен, отколкото в публицистиката на съветския писател. И това не е някаква художествена слабост, а преди всичко една специфична особеност в боравенето с богатия арсенал на художествено-изразни средства.

В публицистиката на Еренбург забелязахме, че често пъти писателят прибегва към рязък преход от лиричните отстъпления, наситени с патоса на възторга, към горчива ирония и зъл бичуващ сарказъм. Понякога той достига поставената цел чрез неочаквано сравнение на фактите, а понякога, използвайки ефикасния метод от игра на думи или фразеологизми. Например: „Хитлер

²⁵ Цит. писмо до Ст. Каракостов на с. 25.

²⁶ В. Кунев в а. Людмил Стоянов и Иля Еренбург. — Пламък, 1978, кн. 12, с. 139.

²⁷ Л. Стоянов. Иля Еренбург. — Септември, 1951, кн. 6.

²⁸ Пак там.

²⁹ К. Симонов. Предисловие к „Летопись мужества“ И. Еренбурга. М., 1974.

крещи: монте нерви не ще издържат, но работата отива към бесилото и шията на Хитлер не ще издържи!"

Л. Стоянов в статията „На монте нападатели“ (1935) иронизира, използвайки една неочаквана и доста изразителна антитеза: „Ако е нужно човек да бъде бойник, за да бъде патриот, аз се отказвам от тази чест. . .“ В същата статия, описвайки своите нападатели, Л. Стоянов усилва саркастичното звучение на своята характеристика, като използва ударната сила на различни фолклорни елементи. Например пословици: „Нападателите ми са очевидно от оная категория хора, за която е казано: „Прости им, защото те не знаят какво правят.“³⁰

В публицистиката на Еренбург съжителствуват афоризмите и метафорите, които придават голяма въздействаща сила на мисълта. В статията „Душа России“ (1941—1943) писателят пише: „Ние се учим от военния гений на Суворов, а не от държавническата глупост на Павел. . .“

Статиите на Л. Стоянов са също метафорични, наситени с образи и сравнения, с голяма реалистична сила. Например в статията „Човекът преди всичко“ (1935)³¹ или в статията „Щастие за всички, където афоризмите допринасят за една подтекстна образност, характерна за творческия почерк на Л. Стоянов.

Художественото майсторство на И. Еренбург-публициста се отличава с един изключително характерен лаконизъм, с уменията на автора да изразява мислите така кратко, че в резултат се достига до пределна острота и яркост на поставения проблем (статията „На рубеже“ — 1941—1942). Може да се забележи подобен стремеж и от страна на Л. Стоянов в статията „Живият“.

Интересното е, че при проследяването на публицистиката на И. Еренбург и Людмил Стоянов успяваме да установим и известна разлика в структурата на статиите им. При Еренбург почти нямаме статии, построени върху един факт или епизод. Често пъти те обхващат по няколко факта, като обикновено този огромен многообразен материал е подчинен на един общ идеен замисъл. Но наред с това се налага да подчертаем, че съчетанието на тези факти в една статия би било доста трудна задача, ако писателят не бе овладял майсторството на лаконизма, което включва и убеждението, че читателят е подготвен, доста знае, за много неща може да се досети, а някой просто да отгатне.

В публицистиката на Л. Стоянов обаче преобладават статиите, които включват само един факт или епизод, но и в тях ясно личи, че всеки израз е добре обмислен, всяка дума е отмерена. В това отношение най-красноречиво потвърждение са въпросите и отговорите, които писателят използва, за да предаде някои свои мисли или случки и събития от самия живот.

В публицистичното творчество като правило се забелязва, че особено активна роля играят и непосредствените обръщения на автора към читателя, с които той като че ли отъждествява себе си с народа. Тези обръщения са по-често явление в творческата практика на И. Еренбург в сравнение с тези на Л. Стоянов. Но това може да се обясни до известна степен със спецификата в тематичната насоченост на И. Еренбург и динамичния развой на събитията по време на Великата отечествена война.

Тук се налага да отбележим, че основната цел на Еренбург-публициста е непрестанно растящият стремеж към усилване на темповете и образната мисъл, към подбора на повторенията, които подчертават ударната сила на фразата и оттам на разглежданото явление. Затова и разните тонове, и яркото контрастиране са доста често явление, което от своя страна може да предполога, както вярно забелязва акад. П. Зарев, „наличието на известни импресионистични елементи в творческата палитра на писателя, чрез които той пресъздава динамиката на действителността, и то без да нарушава правдата“³².

Като изхождаме от току-що направените типологични съпоставки и приведените цитати, бихме могли да уточним общото в публицистичното творчество на И. Еренбург и Людмил Стоянов, а именно: съществува, налице е известно сходство в художествената им практика, което произлиза от дълбокото духовно родство между двамата писатели и най-вече от наличието на една чув-

³⁰ Л. Трифонова. Творчество И. Г. Эренбурга. М., 1955. — В: сб. „Русская советская литература“, с. 665.

³¹ Л. Стоянов. Тази среща не е последна. — Л. Стоянов за литературата, изкуството и културата. С., 1959, с. 630.

³² Л. Стоянов. На монте нападатели. — Л. Стоянов за литературата, изкуството и културата. С., 1959, с. 619.

ствителна гражданска съвест, която бурно реагира на най-тревожните проблеми на времето, от наличието на един нов, войнствуващ хуманизъм, характерен за литературата на социалистическия реализъм.

Проследяването на публицистическата дейност на Людмил Стоянов до 1944 година показва, че художественият опит на съветската публицистична мисъл налага своя решителен отпечатък върху развитието на художника-публицист и то е особено силно в периода на интензивните творчески търсения, тогава когато се формират основните принципи на новото реалистично изкуство у нас. Този процес на въздействие изявява своите закономерни тенденции, които се открояват най-вече в органическата връзка с обществените и културните промени, в идейно-художественото преустройство на самия Людмил Стоянов като художник и гражданин.

И в крайна сметка контактите, изразени в усвояване на отделни произведения или на някои характерни черти, възприемането на новаторските идеи³³ на съветските творци, конкретните признания на самия Людмил Стоянов показват на практика реалното възлещение на съветския художествен опит, който в публицистическата дейност на видния български писател антифашист и интернационалист изцяло се трансформира в едно оригинално, дълбоко самобитно и национално неповторимо литературно творчество.³⁴

³³ П. Зарев. Стил и художественост, с. 129.

³⁴ М. Н. Пахоменко. Традиции и новаторство. Актуални проблеми социалистического реализма, М., 1972, 8—12. „Новаторството е съставна част от двудения процес, в който е диалектически свързано с развитието на традицията; новаторството се опира на традицията и едновременно формира нови традиции, които от своя страна са почва за следващи новаторства.“